

VYBRANÉ KOVOVÉ PŘEDMĚTY ZE STUDNÍ NA STAROMĚSTSKÉM NÁMĚSTÍ V MLADÉ BOLESLAVI

Sylwester Chmielowiec – Vojtěch Kašpar

Záchranný archeologický výzkum v severní části hlavního centrálního náměstí v historickém jádru Mladé Boleslavi probíhal na podzim roku 2009 v souvislosti s výstavbou nového parkovacího domu. Plocha výzkumu se nacházela v bezprostřední blízkosti kostela Nanebevzetí Panny Marie v místě, které bylo původně zastavěno pravidelnou dispozicí městského bloku zničeného v průběhu náletu v samém závěru 2. světové války 9. května 1945. Na severovýchodě byla zkoumaná plocha ohraničena ulicí Kateřiny Militké (dříve ulice Děkanská), na jihu ulicí Železnou a směrem k severozápadu a jihozápadu se otvírala přímo do plochy Staroměstského náměstí (*obr. 1*), situovaného na protáhlé mladoboleslavské ostrožně, tvořené mořskými sedimenty české křídové tabule (svrchní mezozoikum). Na té vznikl pravděpodobně v druhé polovině 10. století knížecí hrad, jehož počátky nejsou zcela zřejmé, stejně tak jako osoba zakladatele. Rozsáhlá plocha hradiště s předhradím zaujímal celou ostrožnu i její širší předpolí, přičemž akropole byla situována na samotném jižním okraji ostrožny. Počátky dnešního Starého města (k vývoji mladoboleslavské sídelní aglomerace nejnověji *Nechvíle – Prostředník 2009*), přeneseného na plochu ostrožny bývalého hradiště z doposud ne zcela spolehlivě lokalizovaného místa, je možno zřejmě spojovat s osobou Ješka z Michalovic. Město je poprvé uváděno k roku 1334 (*civitate ... luuenis Boleslauia*) a následně v roce 1337 (*in Nova Boleslauia*) či v letech 1352–1405 (*luuenis Boleslauia*). V roce 1595 je Boleslav povýšena na královské město (k historickému vývoji města především souhrně *Kuča 2000, 27–50*). Z podstatných údajů k počátkům města je nutno uvést ještě zmínku z roku 1297, kdy dal rytíř Mikuláš z Hrádku své svobodné dědictví špitálu a bratřím řádu sv. Jana Křtitele, kteří byli usazení „*in domo sancti Viti*“ v Mladé Boleslavi. Další závažný údaj k počátkům města je vročen do roku 1334, kdy přeložil město Ješek z Michalovic ze starého místa na horu Hroby (*montem...Hrobye*), která je dnes historickým centrem města situovaným na výrazné ostrožně (*obr. 2*). Měšťanům dále udělil shodná práva jako městu Nymburk, k nimž bylo nutno získat též královský souhlas.

Parčík v severovýchodní rozšířené části Staroměstského náměstí byl původně zastavěn téměř čtvercovým blokem měšťanských domů čp. 64–68, respektive objekty na parcelách parc. č. 57–60 (*obr. 3*). Při Děkanské ulici (Dechantey Gasse; dnes ulice Kateřiny Militké) se nacházela rozsáhlá zahrada,

Obr. 1. Mladá Boleslav. Celkový pohled od západu na zkoumanou plochu v průběhu výzkumu. Nahoře ulice Kateřiny Militké, vpravo ulice Železná. Foto. S. Chmielowiec.
Vlevo: poloha lokality na mapě ČR

Obr. 2. Mladá Boleslav. Výřez z 1. vojenského mapování (Josefského) z let 1764–1768 a 1780–1783 (rektifikace). Šipkou je označen prostor výzkumu v severní části ostrožny s plochou Staroměstského náměstí (Bureš a kol. 2011, kap. 5.1, příl. 2)

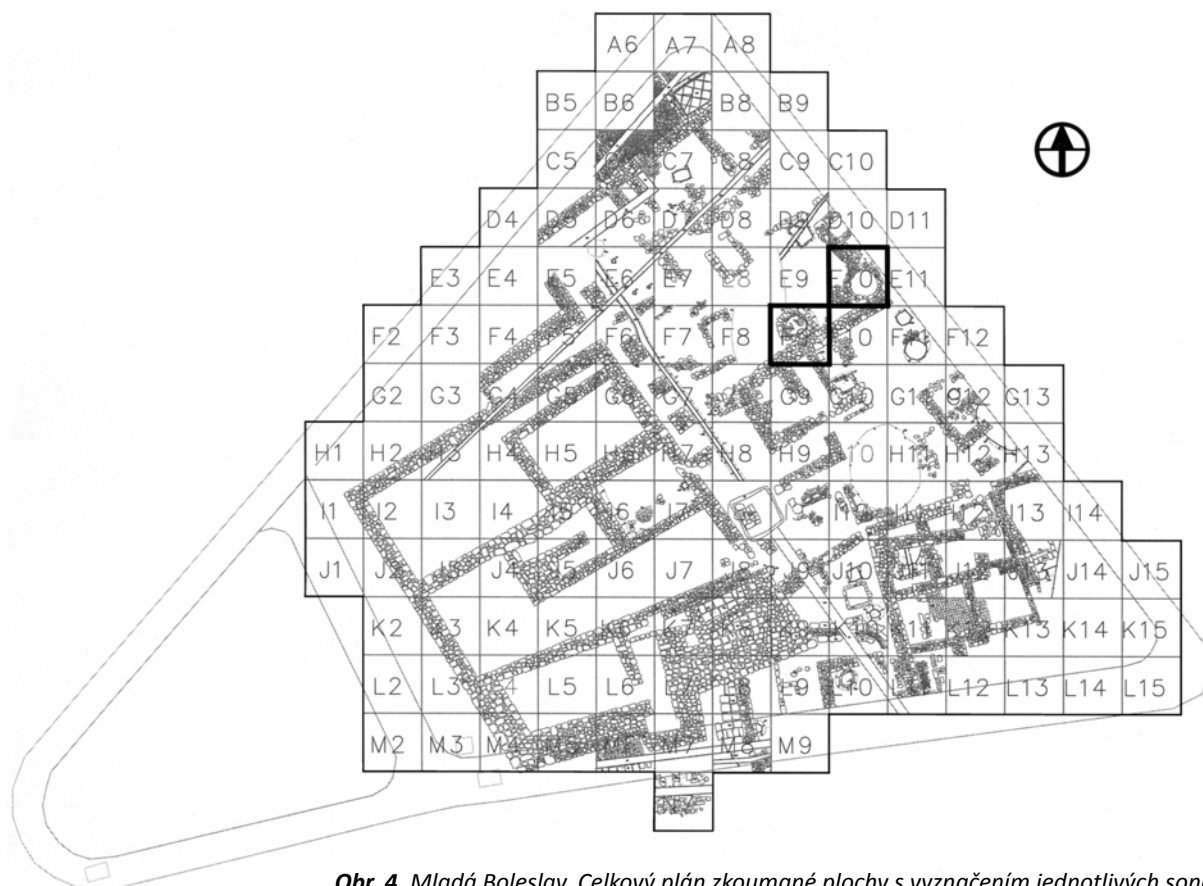
Obr. 3. Mladá Boleslav. Výřez z katastrální mapy z roku 1842 (Národní archiv, fond Indikační skizzy, sign. Bo 202, Mladá Boleslav, 1842)

říme se především na dva ojedinělé a významné nálezy z přelomu pozdního středověku a raného novověku, kterými jsou jeden exemplář sekery a jedna ostruha, pocházející ze zasypaných výplní konstrukcí dvou zděných studen. Předměty pocházejí v obou případech ze svrchních jednorázových zasypaných již nefunkčních a zasypaných studen, které je možno spojovat s katastrofálními požáry města v 1. polovině 17. století a jejich následným úklidem. Vzhledem k úplnosti publikování nálezového inventáře kvalitních železných předmětů z tohoto výzkumu bude vedle těchto dvou předmětů věnována pozornost ještě několika dalším dobře dochovaným, bohužel však špatně datovaným kovovým nálezům z této lokality.

Velice zajímavý exemplář sekery byl nalezen ve výplni číslo stratigrafické jednotky (dále jen č. s. j.) F9012 studny č. s. j. F9008, zbudované z pravidelně opracovaných pískovcových kvádrů (obr. 5). Objekt byl situován v severní části zkoumané plochy (čtverec – sonda F9) a předmět byl nalezen ve středně ulehlé, středně hnědé písčité hlíně s příměsí zlomků cihel a kamenů do 30 cm v průměru a nepočetnými drobnými fragmenty uhlíků. Vrstva tvořila střední partii výplně studny a ležela na kompaktní vrstvě pozůstatků dřevěných trámů a prken o délce cca 1 m (v niveletě 236,6 m n. m.), která oddělovala tuto vrstvu od spodní mazlavé výplně studny (obr. 6). Nalezená sekera s úzkým, štíhlým tělem a výraznou šikmo dolů seříznutou bradou je 18,8 cm dlouhá a šířka ostří činí 8,7 cm. Krček má v nejužším místě

která na základě vyhodnocení kartografických a písemných pramenů souvisela s objektem bývalého hejtmanství (spojené objekty čp. 67 a 68, parc. č. 57), jehož budova byla vytvořena sloučením původně dvou gotických parcel orientovaných do Staroměstského náměstí. Další tři měšťanské domy byly průčelím orientovány k jihu do Železné ulice. Celý městský blok byl vybombardován na konci 2. světové války (Filip 2005a; týž 2005b; Reichelová 2008) a následně na konci 40. let 20. století stržen. Do zahájení záchranného archeologického výzkumu byla plocha osazena zelení a sloužila jako městský park. Plošnému předstihovému záchrannému archeologickému výzkumu celé plochy, ohrožené výstavbou podzemního parkovacího domu, předcházel nevelký předběžný zjišťovací archeologický výzkum (Bureš a kol. 2009). Výzkumy byly realizovány v průběhu druhé poloviny roku 2009 (září až listopad) ve spolupráci společnosti Archaia, o. s., a Archo Pro, o. p. s. (vedoucí výzkumu M. Bureš). Vlastní předstihový výzkum byl zahájen skrývkou recentních a novověkých navážek stavební mechanizací a následným geodetickým vyměřením sítě čtvercových sond (obr. 4), v nichž již probíhala exkavace standardním způsobem po přirozených vrstvách (Bureš a kol. 2011).

V průběhu komplexního plošného výzkumu celého městského bloku o rozloze cca 2 000 m² bylo nalezeno celkem 78 418 movitých archeologických nálezů, mezi nimiž nálezy ze železa a barevných kovů činily přibližně 1 % z celého souboru (802 železných předmětů a 16 předmětů z barevných kovů). Většinu těchto předmětů tvořily blíže nespecifikované a silně zkorodované nálezy neznámého účelu a neurčitelných funkcí (součástí domovního hospodářství či další užitkové předměty), kterým v tomto příspěvku pocho-pitelně nebudeme věnovat pozornost. Zamě-

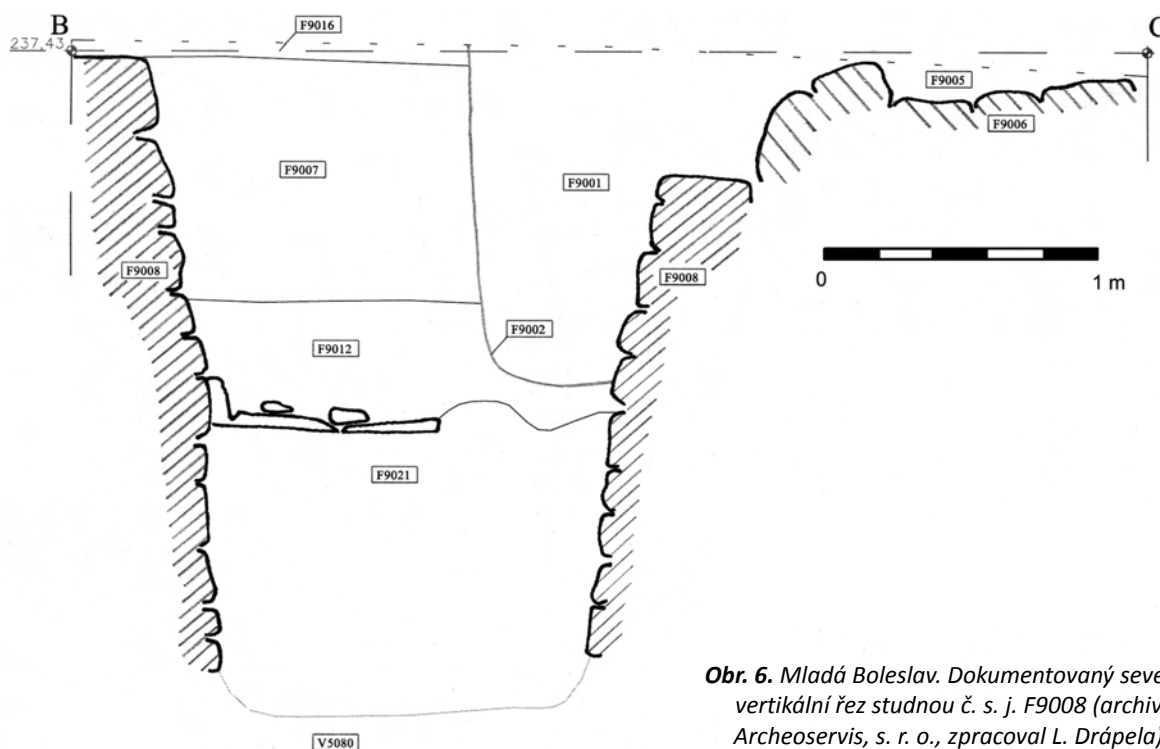
Obr. 4. Mladá Boleslav. Celkový plán zkoumané plochy s vyznačením jednotlivých sond (čtverců) a dokumentací odkrytých zděných konstrukcí. Čtverce se zděnými studnami (E10 a F9) jsou zvýrazněny (archiv Archeoservis, s. r. o., zpracoval L. Drápela)

šířku okolo 2 cm, výška týlu sekery je 5,2 cm a rozměr oválného oka na nasazení topůrka měří cca 3,4 × 2 cm. Při čelním pohledu je sekera téměř symetrická (obr. 7).

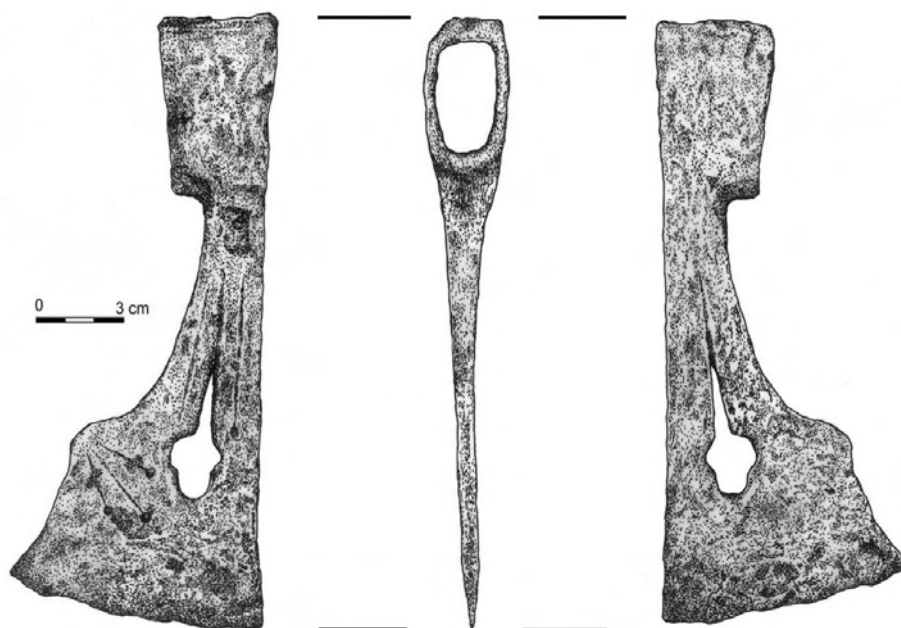
Na pravé straně sekery je v místě přechodu krčku do tuleje viditelné zahloubení, představující zřejmě stopu po blíže neurčitelné řemeslnické či výrobní kovářské značce. Vlastní tělo sekery je v místě rozšiřujícího se těla pod značkou opatřeno výrazným otvorem o délce 4 cm a šířce 1,6 cm. Otvor ve tvaru trojlistu nepochybně plnil praktickou či přímo konkrétní řemeslnickou funkci. Mohl sloužit například k vytahování hřebíků, zavěšení sekery na stěnu na hřebík či hák, k připevnění na opasek či k zavěšení přes rameno jejího uživatele při transportu (Žákovský 2010, 202–203). Na základě analýzy souboru této kategorie předmětů z území Polska vyslovil M. Głosek (1996, 68) možnost výskytu těchto otvorů na různých typech seker či čakanů již na počátku 14. století. Na obou stranách tohoto otvoru jsou patrné dva tenké podlouhlé žlábků, zakončené směrem k ostří sekery menšími kruhovými zahloubeními. Zajímavou výzdobu představují tři paprskově se rozvíjející

Obr. 5. Mladá Boleslav. Pohled od jihu na studnu č. s. j. F9008. Foto L. Drápela

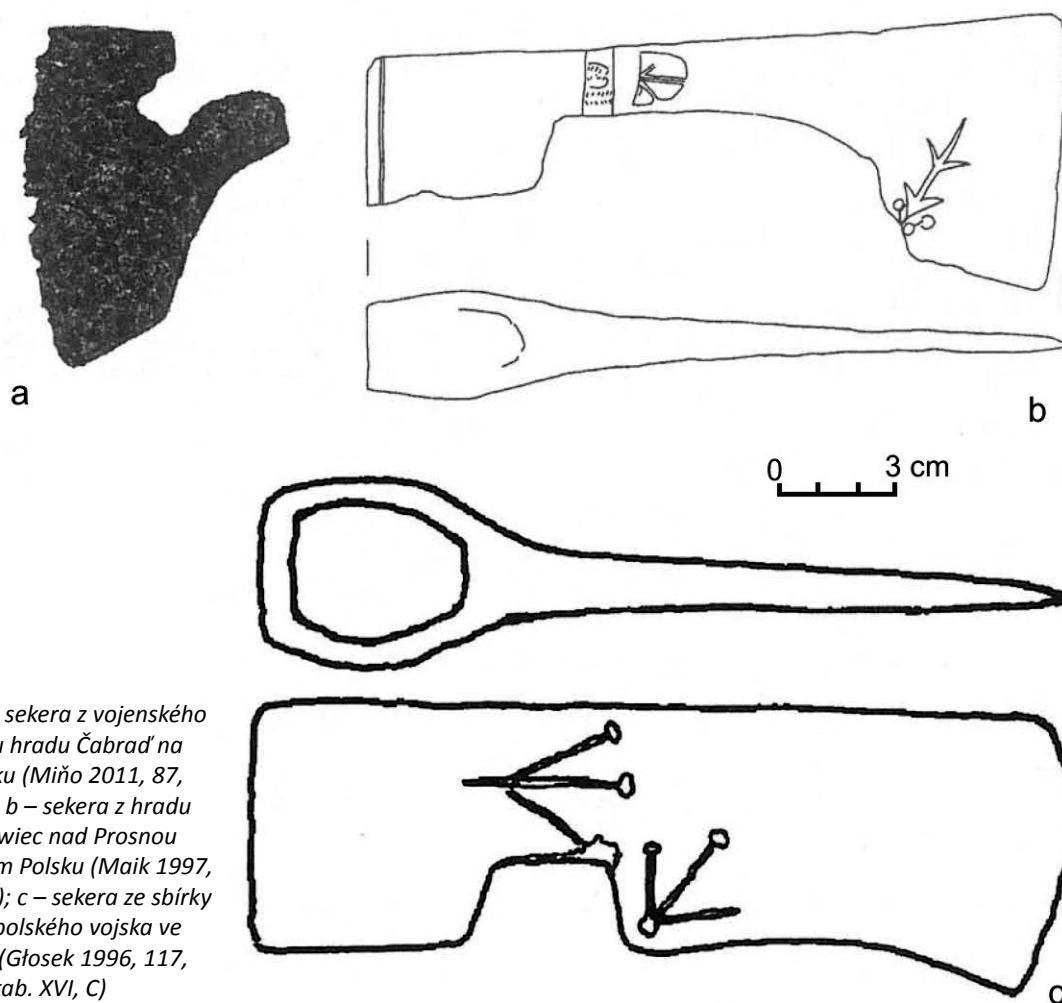

Obr. 6. Mladá Boleslav. Dokumentovaný severní vertikální řez studnou č. s. j. F9008 (archiv Archeoservis, s. r. o., zpracoval L. Drápela)

Obr. 7. Mladá Boleslav. Železná sekera z vrstvy č. s. j. F9012 ze studny č. s. j. F9008. Kresba S. Chmielowiec

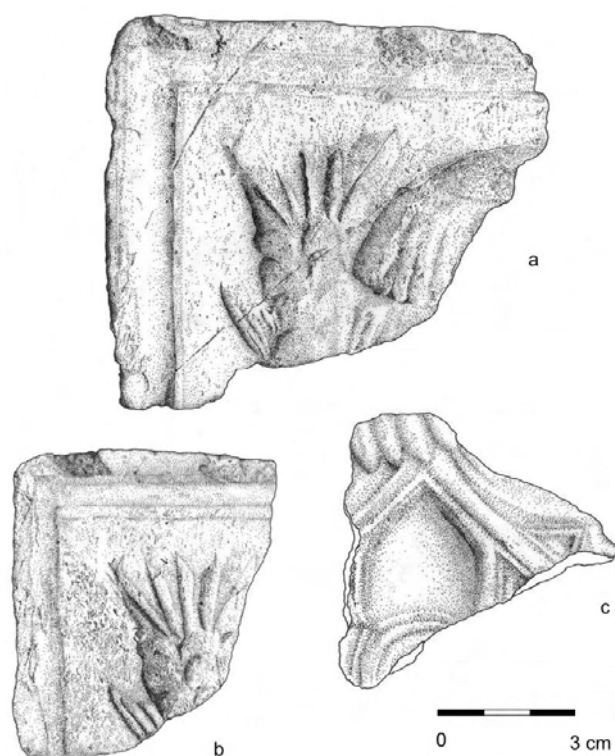
kratší žlábků zakončené opět kruhovými značkami v místě přechodu seříznutí brady k ostří sekery. Nelze vyloučit možnost, že tato mělká zahloubení byla jako součást výzdoby sekery vyplněna vložkami z barevného kovu, které následně vypadly. V takovém případě by se pochopitelně nejednalo o řemeslnické či tesařské nářadí, jelikož inkrustace by v takovém případě postrádala smysl a velice rychle by byla poškozena či zničena (Głosek 1996, 67). Nalezenou sekeru je možno přiřadit k typu VIIIa typologie vypracované M. Głosem (1996, 39–40, 105, tab. IV). Přes zmiňované charakteristické prvky, s jejichž pomocí řadíme nalezené artefakty do typologických skupin, je nutno zdůraznit skutečnost, že každý výrobce mohl být v průběhu produkce konkrétních předmětů veden vlastní estetickou či technickou invencí (Kotowicz 2005, 166). Analogický příklad výzdoby s oválnými zahloubeními na konci paprskovitě se rozbíhajících žlábků známe z exempláře sekery uložené ve sbírkách Muzea polského vojska ve Var-

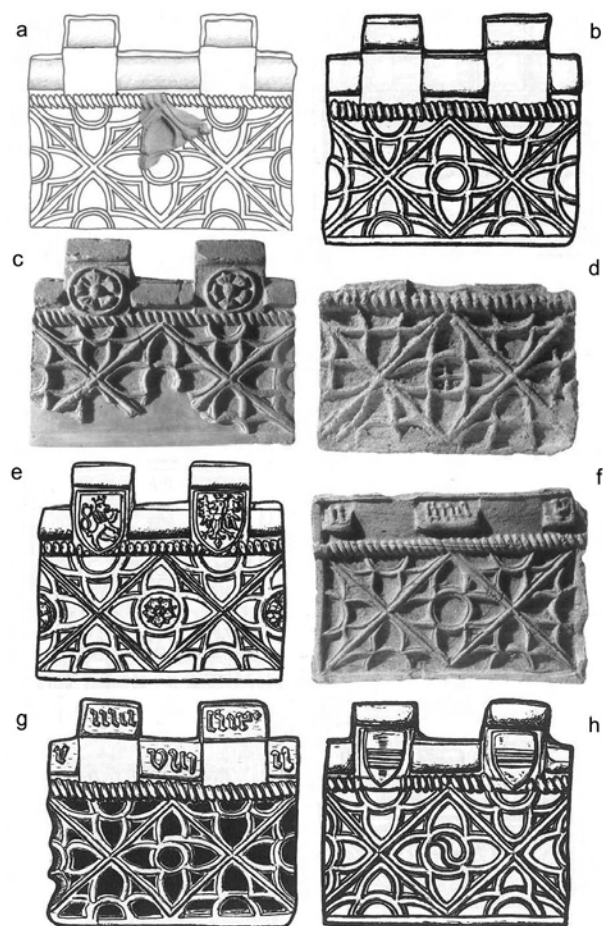
Obr. 8. a – sekera z vojenského tábora u hradu Čabrad' na Slovensku (Miňo 2011, 87, obr. 4:1); b – sekera z hradu Bolesławiec nad Prosnou v centrálním Polsku (Maik 1997, 24, fig. 7:a); c – sekera ze sbírky Muzea polského vojska ve Varšavě (Głosek 1996, 117, tab. XVI, C)

šavě (obr. 8:c). Bohužel neznáme místo nálezu této sekery, ani její přesnější dataci, která se pohybuje v širokém rozpětí od 13. až do 16. století (Głosek 1996, 94, č. kat. 143). Rozměrově velice podobný a obdobně zdobený artefakt v místě přechodu brady a ostří sekery do jejího krčku pochází z archeologického výzkumu hradu Bolesławiec nad Prosnou v centrálním Polsku (obr. 8:b). Výzdoba má charakter zdvojené šipky zdobené u hrotu třemi kulatými prohlubněmi. V místě přechodu krčku do týlní části sekery se rovněž nachází vybitá kovářská značka ve tvaru šípky, nad níž směrem k týlu je výzdobný pásek inkrustovaný barevnou slitinou (Maik 1997, 24, obr. 7:a). Nález je datovaný do závěru 14. století (Maik – Grabarczyk 1982, 34). V kontextu mladoboleslavského nálezu je nutno zdůraznit, že obě uvedené analogie postrádají (oproti prezentovanému nálezu) charakteristický otvor ve tvaru trojlistu. Naopak takový otvor shledáváme na dolní části fragmentárně dochované sekery nalezené v reliktech vojenského tábora u hradu Čabrad' na Slovensku (Miňo 2010, 87, obr. 4:1). Byl vytvořen v nevelké vzdálenosti od ostří, které má oproti exempláři z Mladé Boleslavi o něco výrazněji prodlouženou bradu (obr. 8:a). Podle publikovaného vyobrazení tento fragment sekery nenesl žádné stopy výzdoby. Autor bohužel v textu ani na prezentovaných fotografiích neuvádí žádné metrické údaje předmětu, které by mohly více říci o jeho charakteru. Sekera je společně s dalšími militářiemi z této opevněné lokality datovaná do 2. poloviny 15. století a spojovaná s tažením vojska Matěje Korvína proti hradu Čabrad' v roce 1461 (Miňo 2010, 90). Jak již bylo uvedeno, mladoboleslavský exemplář sekery pochází z vrchního jednorázového zásypu kamenného věnce studny, přičemž z této vrstvy č. s. j. F9012 pochází také obrovské množství zlomků keramických nádob (téměř 1 500 kusů), fragmentů zvířecích kostí a zlomků dutého skla. Kromě nevelkého procenta nálezů datovaných do konce 15. a do 1. poloviny 17. století, náleží drtivá většina zlomků keramických nádob chronologicky do průběhu 16. století.¹ Z tohoto souboru pouhých sedm zlomků keramiky

¹ Autoři vřele děkují PhDr. Jaromírovi Žegklitzovi za pomoc při datování keramických souborů pocházejících z prezentovaných nálezových situací.

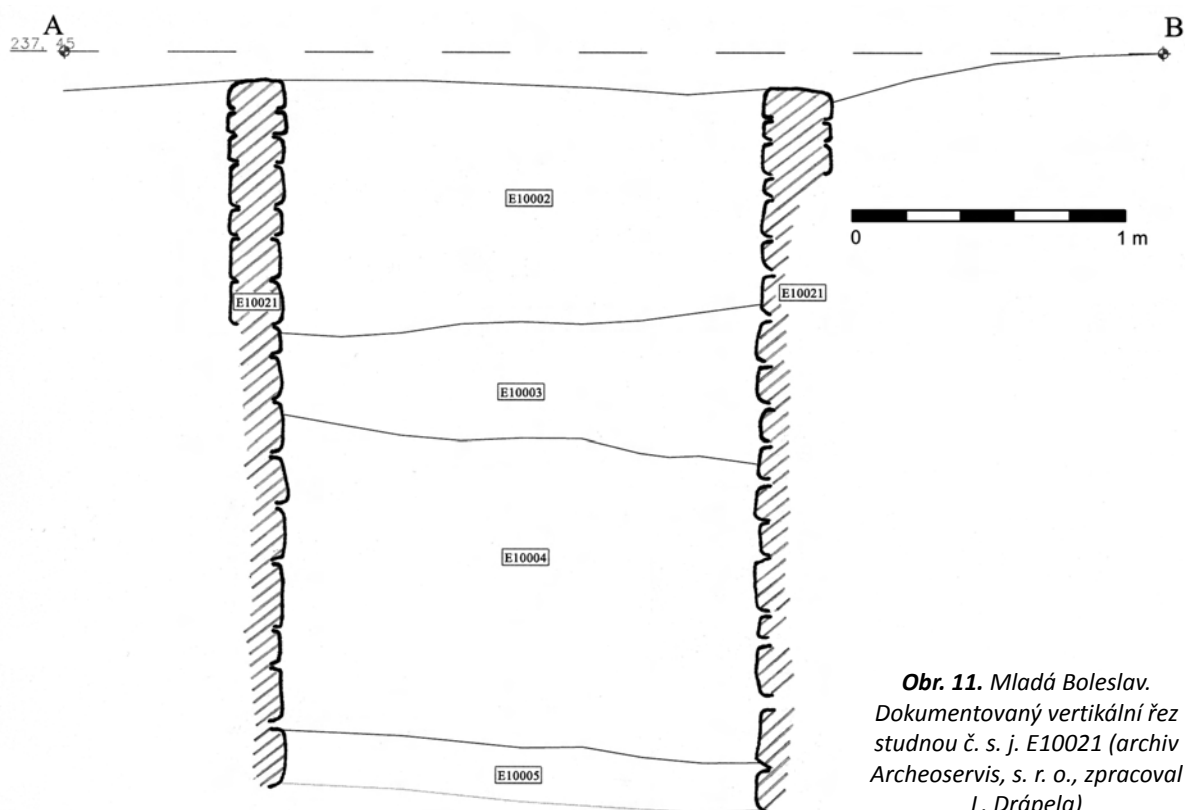
Obr. 9. Mladá Boleslav. Výběr fragmentů kachlů: a–b – fragment kachle s motivem Proroka Jonáše z vrstvy č. s. j. E10002; c – fragment korunního kachle z vrstvy č. s. j. F9012. Kresba S. Chmielowiec

zastupují fragmenty kachlů. Jeden z těchto zlomků je na čelní vyhřívací stěně zdoben plastickým dekorem s motivem slepé čtyřlísté (kvadratické) kružby v pravidelných kosočtverečných polích a v horní partii je výzdoba rámována okrajem, tvořeným stylizovaným provazem (obr. 9:c). Jedná se o zlomek komorového, římsového, korunního a rádkového kachle (obr. 10:a). Podobné nálezy známe z několika dalších českých lokalit. Identický exemplář například pochází z hradu Starý Berštejn (Brych 2004, 140, 329) a je datovaný do 15. až počátku 16. století (obr. 10:f). Další pochází z Benešova (u Prahy?; Brych 2004, 140, 328) a je opět datovaný do 15. až počátku 16. století (obr. 10:c). Podobný kachel z hradu Valdek (Pavlík – Vitanovský 2004, 295, 1113) je datovaný do 15. století (obr. 10:b), podobně jako kachel z města Plzně (obr. 10:g; Pavlík – Vitanovský 2004, 296, 1115). Do 2. poloviny 15. století je datován kachel s podobnou výzdobou z hradu Radyně (obr. 10:h; Pavlík – Vitanovský 2004, 296, 1116). Zajímavý exemplář podobného římsového kachle z hradu Rabí, který je ve stínkách cimbuří opatřen erby s českým lvem a moravskou orlicí (Pavlík – Vitanovský 2004, 271, 873), je datován do období okolo poloviny 15. století (obr. 10:e) a další exemplář z neznámé lokality (Brych 2004, 141, 332) obecně do průběhu 15. století (obr. 10:d).

Druhý zajímavý nález pochází z vrstvy č. s. j. E10002, která tvořila výplň další studny s kamenným věncem č. s. j. E10021 (obr. 11). Jednalo se o středně ulehlou a středně šedou písčitou hlínu, obsahující četné kameny a méně početné zlomky cihel a fragmentů drobných uhlíků. V tomto případě jde o dobře zachovanou ostruhu s lukovitě vyhnutým obloukem ve tvaru písmene „U“, zakončeným destičkovitými úchyty se dvěma horizontálními očky typu 3c podle typologie vypracované P. Koošovou (2004, 542, tab. 3) nebo typu B2 podle typologické řady S. Kołodziejského (1985, 164, obr. 2). Obdélná destička je velká 2,6 × 1,2 cm a průměr oček je okolo 0,4 cm. Ve všech čtyřech očkách se dochovaly pozůstatky vazacích součástí (obr.

Obr. 10. a – hypotetická rekonstrukce korunního kachle z vrstvy č. s. j. F9012 z Mladé Boleslavi (kresba S. Chmielowiec); b – kachel z hradu Valdek (Pavlík – Vitanovský 2004, 295, 1113); c – kachel z Benešova u Prahy? (Brych 2004, 140, 328); d – kachel z neznámé lokality (Brych 2004, 141, 332); e – kachel z hradu Rabí (Pavlík – Vitanovský 2004, 271, 873); f – kachel ze Starého Berštejna (Brych 2004, 140, 329); g – kachel z Plzně (Pavlík – Vitanovský 2004, 296, 1115); h – kachel z hradu Radyně (Pavlík – Vitanovský 2004, 296, 1116)

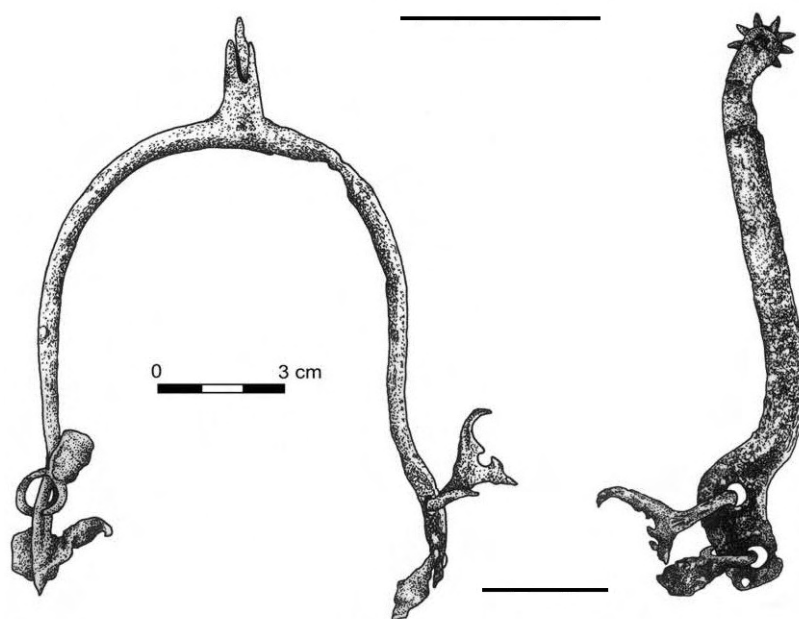

Obr. 11. Mladá Boleslav. Dokumentovaný vertikální řez studnou č. s. j. E10021 (archiv Archeoservis, s. r. o., zpracoval L. Drápela)

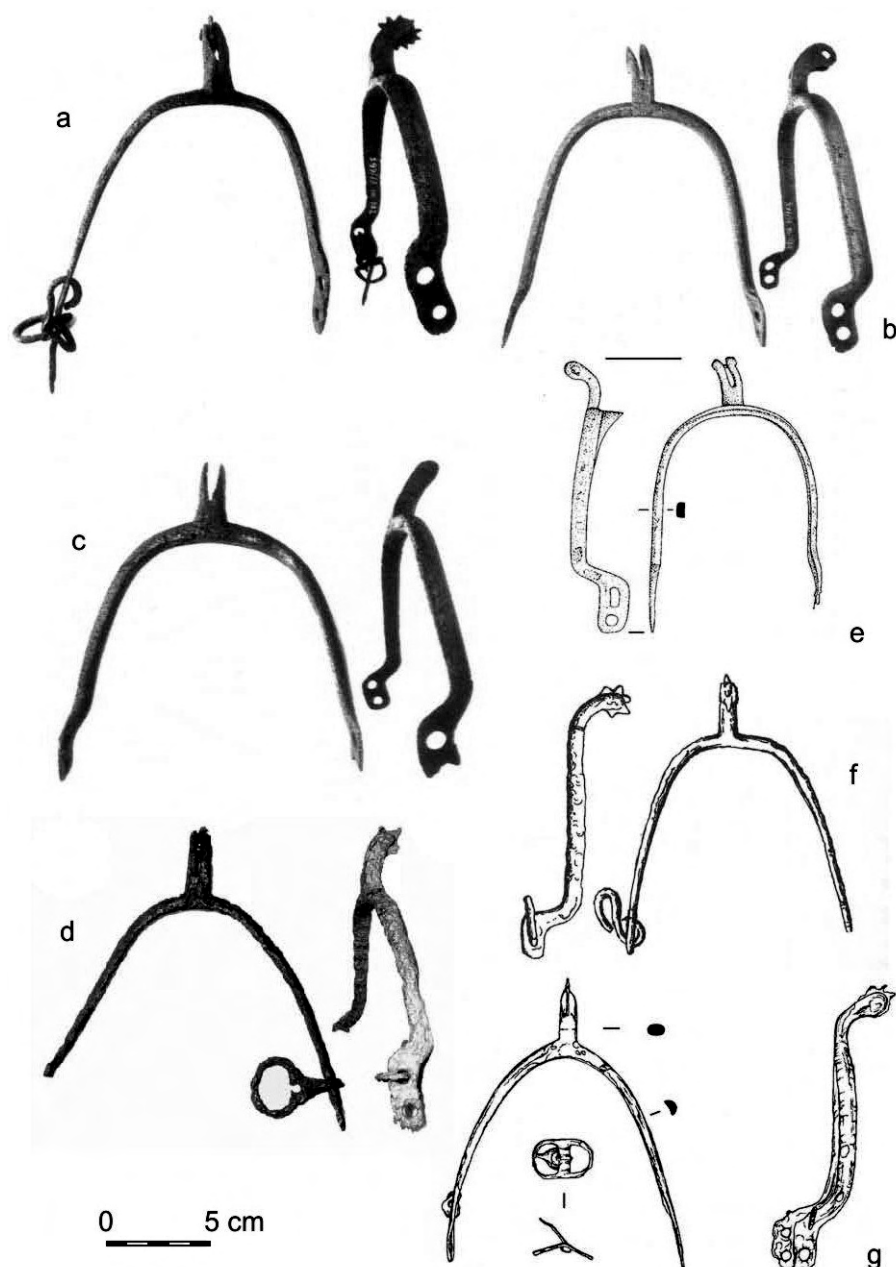
12), jejichž stav dochování neumožňuje detailnější rekonstrukci konstrukčních parametrů. Vzdálenost symetrických ramen oblouku ostruhy činí přibližně 8,6 cm, celková délka předmětu je 15,1 cm a ostruha váží 39,5 g. Boční ramena jsou v místě úchytů kolénkovitě vyhnutá. Délka nevýrazně vyhnutých vidlic je přibližně 2,5 cm a průměr hvězdicovitého desetiramenného kolečka činí okolo 1,8 cm. V centrální části bodce je patrný nýt o průměru 0,25 cm, který ho spojuje s vidlicemi.

Exempláře tohoto typu ostruh s krátce vyhnutými krčky a s jednoduchým průřezem ramen poměrně často nacházíme v muzejních sbírkách. V drtivé většině nálezové okolnosti neposkytují potřebné informace

a pro svou minimální chronologickou citlivost (Žákovský 2011a, 145; týž 2011b, 503) nebývá tento typ ostruh příliš často publikován. Již jen z tohoto důvodu představuje prezentovaný nález z Mladé Boleslavi zajímavou analogii k doposud nepočetným známým exemplářům. Jedním z nich je ostruha z hradu Lopata (obr. 13:f), která byla nalezena na západní straně obléhaného hradu v blízkosti příjezdové cesty (Novobilský 2008, 75, obr. 86) a kterou můžeme velmi pravděpodobně spojit s pohnutými historickými událostmi obležení hradu v roce 1432. Druhým artefaktem s obdobnými charakteristickými prvky je

Obr. 12. Mladá Boleslav. Železná ostruha z výplně č. s. j. E10002 studny č. s. j. E10021. Kresba S. Chmielowiec

Obr. 13. a–c – ostruhy z Lovecko-lesnického muzea v Úsově na Moravě (Žákovský 2011a, 144, obr. 32:a,c,e); d – ostruha z Nedakoníc (Žákovský 2011b, 504, obr. 8:a); e – ostruha z lokality Skąpe u Świebodzina na Dolním Slezsku (Krzyszowski – Michalak 2008, 178, tab. II:2); f – ostruha z hradu Lopata (Novobilský 2008, 91, obr. 99:1); g – ostruha z lokality Háj na rozhraní katastrů Mravín a Mentour na Chrudimsku (Vích 2013, 713, obr. 5:1a–b)

nález z Nedakoníc (obr. 13:d), který je datován velmi rámcově do průběhu 15. až 17. století s odkazem na jeho raně novověké stáří (Žákovský 2011b, 503). Podobně nejasné informace nám bohužel přináší další tři obdobné exempláře pocházející ze sbírek Lovecko-lesnického muzea v Úsově na Moravě (obr. 13:a–c). Všechny postrádají podrobnější informace o nálezových okolnostech a žádný není možno datovat přesněji, než do širokého horizontu průběhu 15. až 17. století (Žákovský 2011a, 145). Podobně datovaný je nedávno publikovaný exemplář tohoto typu ostruhy (obr. 13:g) z lokality Háj na pomezí katastrálních území Mravín a Mentour v okrese Chrudim (Vích 2013, 711–714), který podle autora nejpravděpodobněji souvisí s komunikací novověkého stáří probíhající nedaleko od místa nálezů, která křížuje starší vrcholně středověkou komunikaci. Analogický nález pochází i z území dnešního Polska. V blízkosti Świebodzina na Dolním Slezsku byl v roce 2002 objeven hromadný nález kovových předmětů, mezi nimiž se nacházela ostruha (obr. 13:e) typologicky shodná s prezentovaným nálezem z Mladé Boleslavi. Na základě vyhodnocení celého depotu i formálně funkčních charakteristik nalezené ostruhy byl celý soubor kovových předmětů datován do 16. až 17. století (Krzyszowski – Michalak 2008, 170).

Vzhledem k charakteru nálezů nelze zcela vyloučit přítomnost starších či mladších prvků či jedinců v prezentovaném nálezovém celku. V každém případě je nutno mít stále na paměti velmi pravděpodobný

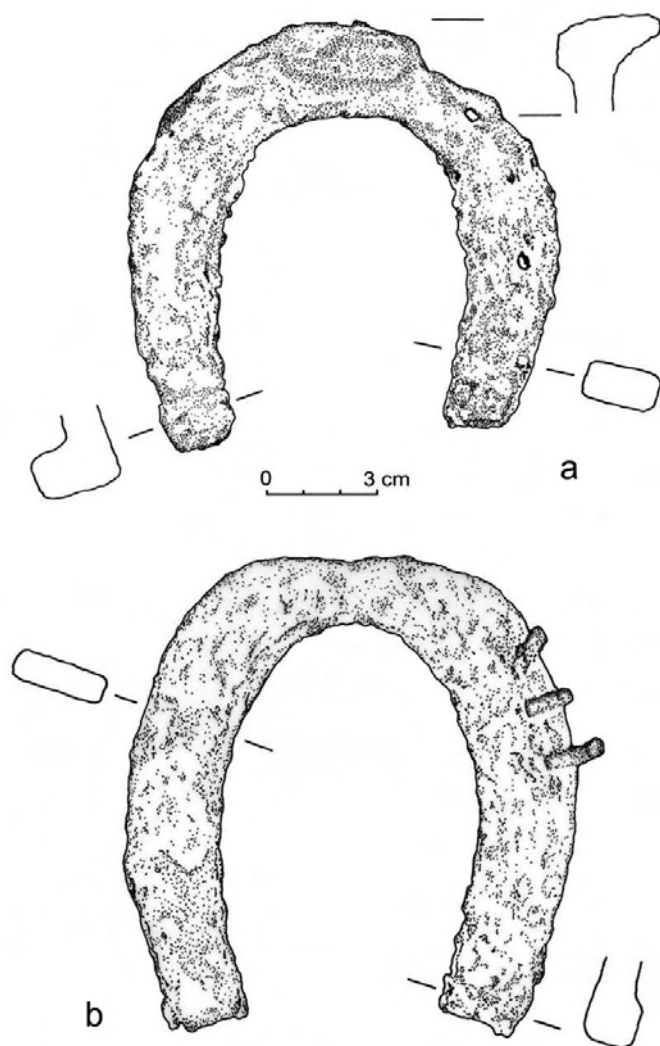
transfer osvědčených formálních a funkčních podob těchto předmětů do mladšího období novověku. Středověkem prověřený vzhled těchto užitkových předmětů se nemusel zásadně měnit v mladším období novověku, což známe z etnografických paralel výrobků kovářů průběhu 19. století, které věrně napodobují výrobky starších řemeslnických dílen (Kajzer 1996, 228). V souvislosti s výše prezentovanými analogiemi je možno říci, že nález pocházející ze studny na Staroměstském náměstí v Mladé Boleslavi je relativně velmi dobře datovaný. Z výplně studny pochází poměrně rozsáhlý soubor archeologických nálezů, jemuž vedle předmětů z organických látek dominují především fragmenty keramických nádob (téměř 600 kusů). Nepočetnou část keramického nálezového souboru je možno datovat do závěru 15. až 3. čtvrtiny 16. století, ale drtivá část pochází až z průběhu 4. čtvrtiny 16. až 1. čtvrtiny 17. století. Zajímavou, i když podobně jako v případě výše prezentované sekery nepočetnou skupinu nálezového souboru tvořily fragmenty pozdně středověkých či raně novověkých kachlů. Pozornost si zaslouží především dva dochované rohy čelních vyhřívacích stěn kachlů zdobených vyobrazením Proroka Jonáše (obr. 9:a-b). Na základě doposud publikovaných analogií, pocházejících např. z Moravských Budějovic (Pavlík – Vitanovský 2004, 194, 57), Tábora (Pavlík – Vitanovský 2004, 194, 58), Plzně (Pavlík – Vitanovský 2004, 193, 55) či Chrudimi (obr. 14:c-f; Pavlík – Vitanovský 2004, 193, 56), byla provedena hypotetická rekonstrukce obou nalezených kachlů (obr. 14:a-b). Všechny výše uvedené analogické nálezy, s výjimkou kachle z Tábora, který je datován do 2. poloviny 15. století, jsou datovány do průběhu 15. století (Pavlík – Vitanovský 2004, 323, kat. č. 55-58).

Z důvodu úplnosti prezentace dobře dochovaných železných artefaktů nalezených v průběhu výzkumu na Staroměstském náměstí v Mladé Boleslavi chceme věnovat pozornost i další nepočetné skupině zajímavých předmětů, které jsou vzhledem k nálezovým okolnostem bohužel velmi špatně datovatelné. Mezi standardní užitkové předměty domovního hospodářství bezpochyby patřily tři exempláře nožů. První krátký nůž byl nalezen v povrchové tmavě šedohnědé písčité hlíně (vrstvě) č. s. j. F9027 s oranžovými peckami, četnými hrudkami mazanice a nepočetnými drobnými uhlíky. Nůž je opatřen fragmentárně zachovaným, v průřezu obdélným, oboustranně odsazeným trnem pro nasazení rukojeti se zaoblenými hranami (obr. 16:f). Trn je výrazně lukovitě vyhnutý dolů a je dlouhý 2,5 cm. Ostří je široké 2,1 cm, síla hřbetu okolo 0,5 cm. Při špičce nože je šířka ostří 1,6 cm a šířka jeho hřbetu okolo 0,2 cm. Nevýrazně vypracovaný hrot nože je mírně vyvinutý vzhůru. Celková délka artefaktu činí 12,2 cm a nůž váží 27,5 g.

Druhý nalezený artefakt reprezentuje značně zkorodované ostří nože s v úplnosti dochovaným mírně vyhnutým trnem na osazení rukojeti o délce 3,8 cm (obr. 16:e). V místě přechodu ostří do trnu má trn průřez obdélníku o rozměrech 0,3 × 0,6 cm, ale na konci je trn kruhového průřezu o průměru 0,55 cm. Zakončení hrotu ostří je vyvinuto vzhůru do vodorovného hřbetu o maximální šířce 0,3 cm. Čepel je dlouhá 9,6 cm a široká 1,4 cm. Celková váha nože činí 17,3 g. Předmět byl nalezen ve středně šedé vrstvě č. s. j. G11013, tvořené tuhým písčítým jílem s mírnou příměsí drobných kamenů do 5 cm v průměru.

Obr. 14. a–b – hypotetická rekonstrukce kachlů z výplně č. s. j. E10002 studny č. s. j. E10021 z Mladé Boleslavi (kresba S. Chmielowiec); c – kachel z Plzně (Pavlík – Vitanovský 2004, 193, 55); d – kachel z Chrudimi (Pavlík – Vitanovský 2004, 193, 56); e – kachel z Moravských Budějovic (Pavlík – Vitanovský 2004, 194, 57); f – kachel z Tábora (Pavlík – Vitanovský 2004, 194, 58)

Obr. 15. Mladá Boleslav. Železné podkovy z vrstev č. s. j. I3000 a J12004. Kresba S. Chmielowiec

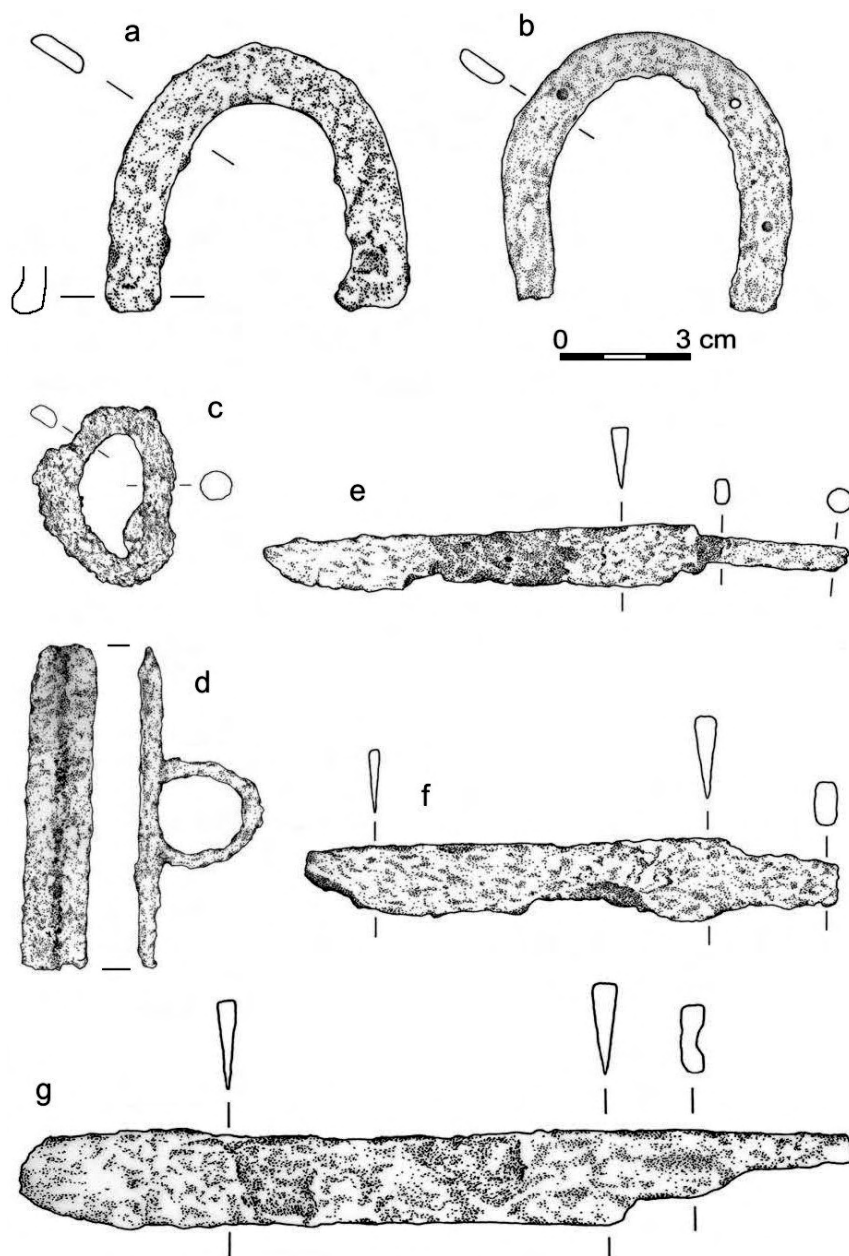
otvory, obsahující hřebíky „podkováky“ s lehce rozklepanou hlavičkou (obr. 15:b) a průřezem okolo 0,4 × 0,2 cm. Konce obou ramen jsou zakončeny na plocho seříznutým ozubem bez patky typu C/1 podle typologie J. Kaźmierczyka (1978). Výška ozubu činí 1,4 cm.

Druhý nález podkovy pochází z povrchové vrstvy č. s. j. I3000 a jedná se o kompletně dochovaný exemplář o délce okolo 13,5 cm s úzkými a nevýrazně vymodelovanými rameny do oválného tvaru o rozpětí ramen 12 cm. Šířka ramen se pohybuje okolo 2,7 cm a na obou jejich koncích se nacházejí úchyty ve tvaru ozubů bez patky typu A/2 podle typologie J. Kaźmierczyka (1978). Ozuby mají dochovanou výšku 2,3 cm a jsou 1,3 cm silné. Na okraji přední části podkovy je patrný hmatec o šířce 3,8 cm a mocnosti 1,8 cm. Ve středu přední části příkopytní strany podkovy se objevuje výrazně vzhůru vyvinutá (až 1,2 cm) čapka – lišta. Na dokumentované podkově se nedochovaly žádné stopy po existenci rýhy pro osazení hřebíků „podkováků“ (obr. 15:a). Podkova byla velmi pravděpodobně opatřena šesti otvory (patrné jsou pouze tři na jednom z ramen) o rozměrech okolo 0,5 × 0,3 cm. Obě podkovy, vzhledem k jejich nálezu ve zcela přemístěných a podrobněji nestratifikovaných vrstvách, je možno pouze velmi rámcově datovat do širokého časového horizontu od 16. až do poloviny 19. století. Vzhledem k prezentovaným metrickým údajům a značné masivnosti obou popisovaných artefaktů je jejich mladší původ pravděpodobnější.

Z podobných důvodů je možno zařadit do poměrně širokého časového období další dva zajímavé nálezy. Jedná se o masivní železný fragment přezky k opasku či k jiné formě spínacího zařízení ze silně zkorodovaným rámem formovaným do tvaru písmene „D“ (obr. 16:c). Přezka byla nalezena v průběhu začišťování plochy po provedení hrubé skrývky v sondě L11 (č. s. j. L11-000). Stav dochování neumožňuje

Posledním z nalezených exemplářů je nevelký nůž s jednostranným dvojnásobně se stupňovitě zužujícím trnem pro nasazení rukojeti a symetrickou čepelí s tupě zakončeným hrotem (obr. 16:g). Byl nalezen v rámci kypré středně šedé písčitohlinité povrchové vrstvy č. s. j. G12-000. Pracovní část čepelě, jejíž maximální šířka činí 2,2 cm, nese výrazné stopy po intenzivním užívání nože. Největší šířka hřbetu v blízkosti nasazení na rukojeť dosahuje 0,65 cm. Trn pro nasazení rukojeti je 5,1 cm dlouhý a přibližně 0,5 cm široký, přičemž část přechodu trnu do čepelě nože je v průřezu částečně tvarována do podoby nízkého písmene „U“. Jeho výška v tomto místě dosahuje 1,6 cm a tělo trnu postrádá otvory pro nýty sloužící k přichycení obložení rukojeti. Celý nůž je 19,1 cm dlouhý a váží 67 g. Všechny tři nože nepochybně plnily širokou škálu funkcí a sloužily k praktickým standardním každodenním činnostem souvisejícím s provozem měšťanského domu.

Mezi zajímavější železné nálezy získané v průběhu záchranného archeologického výzkumu nepochybně patří dvě podkovy. Poměrně dobře zachovaná podkova byla nalezena ve vrstvě č. s. j. J12004. Jde o plochou podkovu s poměrně široce vymodelovanými rameny do ostře lukovitě prohnutého tvaru. Podkova je dlouhá 14 cm a rozpětí ramen činí 11,7 cm. Jejich šířka dosahuje místy 2,5 cm a jsou přibližně 0,7 cm mocná. Vzhledem k pokročilému stupni koroze je velmi obtížné určit, zda podkova byla původně opatřena rýhou či eventuálně hnízdy (prohlubněmi) pro umístění hřebů „podkováků“. Na jednom rameni jsou patrné tři

Obr. 16. Mladá Boleslav. Železné předměty z archeologického výzkumu v severní části Staroměstského náměstí: a–b – železná kování podrážek bot z vrstev č. s. j. E6000 a M8006; c – železná přezka z vrstvy č. s. j. L11000; d – železná závora z vrstvy č. s. j. E6000; e–g – železné nože z vrstev č. s. j. G11013, F9027 a G12000. Kresba S. Chmielowiec

určit, zda přezka byla opatřena trnem. Svislá příčka přezky je v průřezu kruhová o průměru okolo 0,7 cm, zatímco zbývající vydutá část rámu je v průřezu oválná o rozměrech okolo 0,4 × 0,65 cm. Vnější rozměry předmětu činí přibližně 4,5 × 3 cm a přezka váží 10,2 g. Podobné nálezové okolnosti jsou spojeny s nevelkou železnou závorou o celkové délce těla 7,7 cm i šířce 1,4 cm, která byla nalezena v průběhu začišťování plochy po provedení hrubé skrývky v prostoru sondy E6 (č. s. j. E6000). Závora o mocnosti 0,3 cm je po celé délce na vnější straně opatřena nevelkou tenkou rýhou (žlábkem), probíhající středem závoru po celé její délce (obr. 16:d). Závora má drobně zploštělý kruhový úchyt (posunovač) o rozměrech okolo 1,8 × 1,95 cm a průřezu 0,2 cm. Celková váha předmětu činí 14,7 g.

Ze záchranného archeologického výzkumu pocházejí také dvě z území Čech ojedinělá (*Cymbalak* 2006, 265; 2012, 183) železná kování podrážek bot (podkúvek). První exemplář byl nalezen v rámci stratigrafické jednotky M8006 (obr. 16:b), tvořené středně okrově hnědým, středně ulehlým hlinitým pískem s nepočtenou příměsí kamenů a drobných fragmentů uhlíků. Pravé rameno je opatřeno dvěma otvory pro spojení kování s podrážkou o průměru 0,3 cm, na levém rameni je patrný jeden zaslepený otvor. Příčný průřez ramenem má tvar protáhlého písmene „D“ o rozměrech okolo 0,45 × 1,2 cm. Rozpětí ramen činí přibližně 6,6 cm a celková délka kování 7,1 cm. Váha kování je 25,2 g. Podle typologie vypracované T. Cymbalakem se jedná o typ IVb, datovatelný do průběhu 2. poloviny 18. až do 2. poloviny 20.

století (*Cymbalak 2012*, 188–190, tab. 1–2), přičemž stratigrafická jednotka, v níž bylo kování nalezeno, obsahuje keramický materiál datovatelný do období 18. až 19. století. Druhý nález kování podrážky boty pochází z povrchové vrstvy č. s. j. E6000 a je reprezentován exemplářem podobných rozměrů, avšak masivnější konstrukce (*obr. 16:a*). Průřez ramenem ve tvaru zploštělého čtyřúhelníku je široký okolo 1,3 cm a mocný 0,4 cm. Vzhledem k pokročilému stupni koroze nejsou na ramenech patrné žádné stopy po přichycení kování k podrážce boty. Oba konce ramen jsou lehce vyhnutá, což kování řadí k typologické skupině IVa (podle *Cymbalak 2012*). Rozpětí ramen kování činí 6,7 cm, a je tedy téměř identické s rozměry předcházejícího exempláře. Vnitřní rozpětí ramen činí 4,4 cm. Výška ramen (délka) kování dosahuje 6,9 cm a celý předmět váží 38 gramů. Podobně jako v případě dříve popsanych předmětů je i v případě obou kování podrážek bot jejich datace obtížná. Vzhledem k náleзовým okolnostem, analogickým nálezům i na základě analýzy doprovodného náleзовého materiálu datujeme oba předměty do širokého chronologického rozpětí od 18. až do 2. poloviny 20. století.

Jedním z hlavních témat tohoto příspěvku je pochopitelně datace prezentovaných železných předmětů (militárií), která vzhledem k charakteru náleзовého prostředí (svrchní jednorázové výplně již nefunkčních a zasypaných studní s kamenným věncem) nebude jednoduchá. Stanovení přesnější datace zánikového horizontu obou studní, přičemž ve studni F9008 ležela vrstva zásypu na pozůstatcích zaniklé dřevěné konstrukce interpretované jako součást pracovního mechanismu studny (rumpál) či jejího přístřešku, bohužel není snadným úkolem (*Bureš a kol. 2011*, kapitola 3.2). Situaci především komplikuje absence písemných či dalších ikonografických nebo plánových pramenů k počátkům i dalšímu vývoji zástavby zaniklého bloku v severní části Staroměstského náměstí, kde se nacházely obě zmiňované studny. Na základě výpovědi stabilního katastru z roku 1842 je zřejmé, že studny se nacházely v prostoru hospodářského zázemí na zahradě za domy čp. 67 a 68 (černé parcelní číslo 57 na *obr. 3*) a zděné stavby v tomto prostoru již v této době neexistovaly. Existence funkčních studní v prostoru zahrady ještě v polovině 19. století je nepravděpodobná. Vznik obou kamenných studní je možno velmi pravděpodobně spojovat se vznikem nejstarší kamenné zástavby v této části města, která je na základě výpovědi dostupných písemných pramenů a stavebně historických průzkumů spojena s proměnou převážně dřevohlinitého charakteru městské zástavby v závěru pozdního středověku a raném novověku. Počátky výstavby zděných objektů souvisí s přestavbou severní části Staroměstského náměstí v průběhu 2. poloviny 15. a 1. poloviny 16. století. Skutečnost, že je možno výstavbu obou objektů (studní) s tímto horizontem s největší pravděpodobností spojit, nevylučuje zároveň možnost staršího původu těchto konstrukcí. Samotný termín Nové Město se objevuje až v roce 1528 za správy města Konrádem Krajířem z Krajku či za Ferdinanda I. (*Kuča 2000*, 31). Představu o podobě a zároveň též doklad o ukončení velkorysého záměru přestavby této části města poskytuje Willenbergova veduta města z roku 1602 (*Nechvíle – Prostředník 2009*, 413). V každém případě byly obě studny využívány v delším časovém úseku, jelikož z jejich výplní pocházejí početné fragmenty keramických nádob z delšího časového období. Jak již bylo prezentováno, kromě nevelkého procenta nálezů datovaných do konce 15. a do 1. poloviny 17. století patří drtivá většina chronologicky do průběhu 16. století. Zánik původní funkce obou studní s kamenným věncem a jejich sekundární využití k deponii odpadu (kromě artefaktů výplně obsahovaly např. četné třešňové pecky) je možno hypoteticky spojovat s některým z početných požárů v průběhu 1. poloviny 17. století, které zasáhly historické jádro Mladé Boleslavi. Předměstí města bylo vypáleno císařským vojskem v roce 1631 a další požáry město zachvátily v průběhu švédských nájездů v letech 1642, 1643 a 1646 (*Kuča 2000*, 31). Poměrně široká časová datace existence obou studní do období od přelomu 15. a 16. století až do závěru 1. poloviny 17. století vychází nejen z analýzy keramického náleзовého inventáře z obou stratigrafických jednotek E10002 a F9012, ale opírá se i o dataci dvou zajímavých nalezenných militárií na základě analogií. Jejich přítomnost v zásypovém horizontu studní je možno hypoteticky spojovat s dramatickými událostmi 1. poloviny 17. století, které zároveň mohly být i příčinou jejich uložení do tohoto neobvyklého náleзовého prostředí.

LITERATURA

- Brych, V. 2004*: Kachle doby gotické, renesanční a raně barokní. Výběrový katalog Národního muzea v Praze. Praha.
- Bureš, M. a kol. 2009*: Náleзовá zpráva o provedení předběžného zjišťovacího archeologického výzkumu před výstavbou podzemních garáží na Staroměstském náměstí v Mladé Boleslavi. Nepublikovaný rukopis. Archiv Archaia Praha, o. p. s., čj. 29/2010. Praha.

- Bureš, M. a kol. 2011: Nálezová zpráva o provedení záchranného archeologického výzkumu před výstavbou podzemních garáží na Staroměstském náměstí v Mladé Boleslavi. Nepublikovaný rukopis. Archiv Archaia Praha, o. p. s., čj. 29/2011. Praha.
- Cymbalak, T. 2006: Wybrane znaleziska podkówek do butów z terenu Czech na tle analogii środkowo-europejskich, *Archaeologica Pragensia* 18, 264–282.
- Cymbalak, T. 2012: Nálezy podkówek na obuv na území České republiky ve středoevropském kontextu – nové poznatky, *Acta musealia Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně 2012* (sborník materiálů z VI. mezinárodní konference – Obuv v historii 2010), 183–201.
- Filip, J. 2005a: Nálet 9. 5. 1945, Boleslavan, duben 2005, 6–7.
- Filip, J. 2005b: Nejasnosti kolem útoku 9. 5. 1945, Boleslavan, květen 2005, 6–7.
- Głosek, M. 1996: Późnośredniowieczna broń obuchowa w zbiorach polskich. Warszawa–Łódź.
- Kajzer, L. 1996: Wstęp do archeologii historycznej w Polsce. Łódź.
- Kaźmierczyk, J. 1978: Podkowy na Śląsku w X–XIV wieku. *Studia z dziejów kultury materialnej*. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk.
- Kołodziejewski, S. 1985: Les éperons à molette du territoire de la Petite Polone au Moyen Âge. In: A. Kokowski (red.), *Mémoires Archéologiques*. Lublin, 161–179.
- Koňšová, P. 2004: Ku klasifikácii vrcholnostredovekých ostrôh z územia Slovenska (12.–15. storočie), *Archaeologica historica* 29, 523–547.
- Kotowicz, P. N. 2005: Nieznany topór późnośredniowieczny z Radymna w zbiorach archeologicznych Muzeum w Jarosławiu, *Acta Militaria Mediaevalia* 1, 165–169.
- Krzyszowski, A. – Michalak, A. 2008: XVII-wieczny depozyt przedmiotów metalowych z okolic Skąpego koło Świebodzina. In: *Archeologia Środkowego Nadodrza* 6. Zielona Góra, 161–184.
- Kuča, K. 2000: Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezku. Díl IV. Ml–Pan. Praha.
- Maik, J. – Grabarczyk, E. 1982: Zamek w latach 1333–1401. In: T. Poklewski (red.), *Zamki środkowopolskie*, cz. II, T. Bolesławiec nad Prosną. *Acta Archeologica Lodzensia* 30. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź, 23–40.
- Maik, J. 1997: Military Accessories from Bolesławiec on the Proсна. In: T. Poklewski-Kozieliński (red.), *Fasciculi Archaeologiae Historicae* 10. Łódź, 19–38.
- Miňo, M. 2010: Príspevok k životu v stredovekom vojenskom tábore, *Archaeologia historica* 35, 81–93.
- Nechvíle, M. – Prostředník, J. 2009: Mladá Boleslav – příspěvek k dějinám osídlení na základě výzkumu čp. 99–101 na Staroměstském náměstí, *Archeologie ve středních Čechách* 13, 347–450.
- Novobilský, M. 2008: Obléhání hradu Lopaty. Rekonstrukce obléhání hradu z roku 1432–1433. Plzeň.
- Pavlík, Č. – Vitanovský, M. 2004: Encyklopedie kachlů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Ikonografický atlas reliéfů na kachlích gotiky a renesance. Praha.
- Reichelová, A. 2008: Letadla nad Mladou Boleslaví. Rigorózní práce na PedF UK. Praha.
- Vích, D. 2013: Průzkum polohy Háj u Luže s reliktů úvozových cest, *Archaeologia historica* 38, 705–768.
- Žákovský, P. 2010: Nález zdobené sekery z Ochozu u Brna, *Časopis Společnosti přátel starožitností* 117, 198–205.
- Žákovský, P. 2011a: Středověká a raně novověká militaria ze sbírek Lovecko-lesnického muzea v Úsově na Moravě, *Acta Militaria Mediaevalia* 7, 105–159.
- Žákovský, P. 2011b: Zhodnocení kovových předmětů z Nedakonice. Příspěvek k lokalizaci husitského Nového Tábora, *Archaeologia historica* 36, 485–521.

SELECTED METAL OBJECTS FROM WELLS IN THE OLD TOWN SQUARE IN MLADÁ BOLESLAV

In autumn of 2009 a rescue excavation took place in the northern part of the main central square in the historic core of Mladá Boleslav. The excavated area was situated in immediate vicinity of the church of the Ascension of Virgin Mary, in a place, which was originally built-up and contained an urban block with a regular arrangement, which was destroyed in an air attack at the end of WWII. During this complex surface excavation of an entire urban block with an area of c. 2000 m², 78 418 movable archaeological objects were found. Finds made of iron or other metals represented approximately 1 % of the whole assemblage. The authors of this paper mainly focus on two rare and important finds from the end of the late Middle Ages or the beginning of the early modern period: an axe and a spur found in the backfills of two masonry wells.

The discovered axe specimen has a visible sink mark on its right-hand side, at the transition between the neck and the socket. It is most probably a trace of an artisan's or blacksmith's manufacturing mark. The body of the axe itself is furnished with a distinct hole in the place where the body broadens under the mark. It is 4 cm long and 1.6 cm wide. This hole in the shape of a trefoil without doubt fulfilled a practical or perhaps even concrete role for the artisan. It could have been used, for instance, to pull out nails or to hang the axe on a wall or on its owner's belt. On both its sides, there are visible two elongated grooves which are terminated with smaller round dimples at the end nearer to the blade of the axe head. An interesting decoration is represented by three radially developing shorter grooves, again terminated with round marks at the transition between the trimming of the protruding chin and the blade of the axe.

The other presented find is a well-preserved spur with a bow-shaped heel band resembling the letter U, which is terminated with a plate-shaped lug with two horizontal eyelets. In all four eyelets, there are preserved remains of some binding material, whose state of preservation does unfortunately not allow us to carry out a detailed reconstruction. The distance between the symmetric arms of the heel band is approximately 8.6 cm and the total length of the object is 15.1 cm. The side arms are slightly bent, in an elbow-like way, in the place of the lugs. The length of the unremarkably bent forks is approximately 2.5 cm and the diameter of the star-shaped rowel with ten arms is about 1.8 cm.

Due to the absence of written records about the built-up area, it is rather difficult to determine the destruction horizon of both wells. On the basis of testimony of the Stable Cadastre maps from 1842, it is obvious that the wells were situated in an area used for agricultural purposes, in a garden behind houses nos. 67 and 68, and that there were no masonry buildings in that area any more. The available written sources allow us to place the origin of stone buildings in this part of the town in context with the transformation of predominantly wattle-and-daub architecture which took place at the end of the late Middle Ages and at the beginning of the modern period. The beginnings of construction of masonry structures can be associated with the transformation of the northern part of the Old Town Square during the second half of the 15th and the first half of the 16th centuries. Both features (wells) are most probably associated with this construction horizon. However, this does not rule out the possibility of an earlier origin of these structures. In any case, both wells were definitely used for a long time, because numerous fragments of ceramic vessels discovered in their fills span over a long time period. The percentage of finds dating from the end of the 15th or the first half of the 17th centuries is low, with the majority of finds chronologically belonging to the 16th century. The decline of the original function of both wells with stone bases and their secondary use for dumping waste can be theoretically associated with one of the numerous town fires which hit the historic core of Mladá Boleslav in the first half of the 17th century. The suburb of the town was burned by the Imperial army in 1631 and other fires devastated the town during Swedish raids in 1642, 1643, and 1646. The relatively broad dating of both wells to the period between the turn of the 16th century and the end of the first half of the 17th century is based on an analysis of the ceramic inventory, but also on the dating of two interesting pieces of militaria with analogies. Their presence in the destruction horizon of the wells can be theoretically connected with the dramatic events of the first half of the 17th century, which could have also been the cause of their deposition in this unusual environment.

Fig. 1. Overall view from the west of the investigated area during excavation

Fig. 2. Section of a map of the First Military (Josephine) Survey from the years 1764–1768 and 1780–1783 (rectification). The arrow marks the excavated area in the northern part of the promontory with the surface of the Old Town Square

Fig. 3. Section of a cadastral map from 1842

Fig. 4. Overall plan of the excavated area, showing the individual test pits (squares) and documentation of exposed masonry structures. The squares with masonry wells (E10 and F9) are highlighted

Fig. 5. South view of well F9008

Fig. 6. Documented north vertical cross section of well F9008

Fig. 7. Mladá Boleslav. Iron axe from layer F9012 in well F9008

Fig. 8. Analogous finds of axes

Fig. 9. Mladá Boleslav. Selected fragments of stove tiles

Fig. 10. a – hypothetical reconstruction of a “crown” stove tile from layer F9012 in Mladá Boleslav; b–h – analogous finds from different sites

Fig. 11. Documented vertical cross section of well E10021

Fig. 12. Mladá Boleslav. Iron spur from fill E10002 in well E10021

Fig. 13. Analogous finds of spurs

Fig. 14. a–b – Mladá Boleslav, hypothetical reconstruction of stove tiles from layer E10002 in well E10021; c–f – Analogous finds of stove tiles

Fig. 15. Mladá Boleslav. Iron horse shoes from layers I3000 and J12004

Fig. 16. Mladá Boleslav: a–b – iron studs for shoe soles; c – iron buckle; d – iron latch; e–g – iron knives